

usati neanche al posto del capro espiatorio. Ma adesso, Imbecilli, cambiate sistema: tornate a servirvi dei galantuomini! Se le cose vanno bene, saranno lodi. Ma se vi andasse male, senza colpa vostra, e vi succede un guaio, la gente onesta vi saprà comportare...

D. M. Pipidi

LUDWIG RADERMACHER, *Aristophanes' Frösche*. Einleitung. Text und Kommentar, mit einem Nachwort, Zusätzen und weiteren Hinweisen besorgt von Walther Kraus — III-te Auflage, Herm. Böhlau Nachfolger, Graz — Wien — Köln, 1967, in 8° —, 377 p.

În excelente condiții tipografice se retipărește magistrala ediție comentată a învățatului maestru de la Bonn (pe baza ediției a II-a anastatice din 1954, care, la rîndul ei, relua textul publicat prima oară în 1921). După trecerea unui interval de aproape cinci decenii, valoarea lucrării se menține în bună parte nealterată, mai ales datorită introducerii (p. 3—85) și a comentariului (p. 139—354). Profesorul Kraus a completat penultimul tiraj cu importante „adaosuri” (p. 355—371) în care figurează, sub forma unor note suplimentare la diferite pagini ale ediției anterioare, însemnări postume (inserate de Radermacher în propriul său exemplar) și unele referințe prețioase prin care Kraus completează notele primului autor, folosind în mod foarte selectiv bibliografia mai nouă (cea care merge pînă în 1953). Chiar după ce luăm cunoștință de lucrări apărute ulterior (cum ar fi, de exemplu, monografia lui Gelzer despre *Agonul epirematic* — vezi recenzia noastră în *Helikon* (Messina), vol. V (1965), nr. 2—4, sau cercetarea lui Newiger despre „Metaforă și alegorie la Aristofan”), valoarea contribuțiilor lui Radermacher nu este cît de puțin micșorată, mai ales datorită orientării moderne, „antropologice”, din secțiunile comentariului. Pe bună dreptate Kraus a comparat însemnătatea lucrării lui Radermacher cu aportul prin care Wilamowitz a îmbogățit studiile euripideice, o dată cu publicarea comentariului său la *Herakles*. Din punctul nostru de vedere, o serie de interpretări originale, propuse de comentatorul lui Aristofan, ridică meritele lucrării sale pe o treaptă și mai înaltă — la nivelul unei înțelegeri a fenomenului dramatic superior opticii lui Wilamowitz. Pentru edificare propunem recitirea paginilor referitoare la semnificația *comos*-ului, analizată în funcție de fenomenele folclorice și religioase din diferite regiuni ale Greciei (p. 4—14), în strînsă legătură cu discuția din paginile următoare, despre filiația comediei vechi cu piesele lui Epiharm (p. 15—36). Cît privește principala noutate a comentariului propriu-zis, amintim că filologul de la Bonn a deosebit o structură dublă, oarecum eterogenă a piesei: scenele pînă la *parabază* (deci pînă la v. 673), iar apoi, în jurul acestei importante desfășurări a corului, partea a II-a (de la v. 738), dominată de *agonul* literar. Nici Pickard-Cambridge, nici Mazon sau Gelzer nu au tras toate învățămintele de pe urma fundamentalei teorii a lui Radermacher, despre „bipartițiunea” piesei. Sînt cu atît mai binevenite precizările pe care le aduce Kraus, pe baza bibliografiei recente, mai ales atunci cînd este vorba despre a doua reprezentare a piesei — probabil tot în 405 î.e.n. —, cu un text, pe cît se pare, modificat.

Așadar, deși avem în față o simplă retipărare cu anexe (care includ și corecțiunile aduse primei ediții), comentariile deosebit de bogate își păstrează toată actualitatea.

M. Nasta